

Avå les aiwes

Foto pa Christophe Licoippe. Commission Urupéyinne — https://audiovisuales.roopa.eu/en/reportage/P_051584. Attribution: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chp17_0750_0698

Li Rantoele

WAEYEN-TINS 2021 - L° 99

Gazete di prôze nén racontece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal « RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les mancîs Lîngaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje del Federâcion Walonreye-Brussele

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaidêu responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tcheste - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 3€ å limero ; abounmint po èn an éndjoliike 5€, papî 12 € - les deus 15€ - å conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCC

Li mot « rantoele »

Li mot « **rantoele** », c' est dandjreus on riscôpaedje [mécou-pure] do shuvion [suite de mots] « l' arantoele » (l' araegn-reye, l' arincrin). On l' dijheut purade e l' Basse Årdene, la k' i s' prononcive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantoûle, rantwèle, rantwêye, rantwaye, rantwale*, evnd. (ALW 8).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî ahivêye e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « Li_Rantoele_(soce) ».

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaidê a pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (orthographe wallonne unifiée). Mins eto, padecô, e sistinme Feller.

Les mwaissès modêyes des tecses des oteurs k' ortografièt e Feller sont rcopieses asteure sol waibe « Wikisourd ».

Responsâvte

Les scrijheus sont responsâves di leus scrijhaedjes et les tchoezixheus d' desséns, des abondroets di leus radaptaedjes.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont metous dizo libe licince CC-BY-SA 4.0.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol novele waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront todi eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où

ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Èn rovyîz nèn ki :

xh se prononce généralement *ch* et *jh* se prononce *j* (les 2 se prononcent *h* a Liège, *ich-lautés* ou *ach-lautés* en fin de syllabe en Haute-Ardenne); *ea* (fr. eau) se prononce *ia* ou *ê*, pratiquement in en Haute-Ardenne; *én* se prononce *én* à Charleroi, mais plus généralement *in*, et aussi *é* (Ouest-wallon, Ovifat), *î* (La Louvière, Ecaussines) ou *è* (Couvain); *ae* se prononce généralement *a* (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje); *oe* se prononce généralement *wè* (eû à Liège, mais aussi *è*, *û*, *ë*, *wa*, *ou*, *wê*, etc.); *ey* se prononce *èy* à Liège et *îy* ou *î* ailleurs; *sch* se prononce *sk* ou *ch* (mais *h* à Liège); *oi* se prononce *wa* à Namur, *wè* à Liège, *ô* à Charleroi et *ou* à Nivelles, *â* se prononce *au* (ô), *â*, *â*, *an*, ou on selon les régions; *ô* se prononce souvent *ô* (presque on) mais *ô* franc a Namur, *ou* à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre; *sh* se prononce *ss* à l'Est et *ch* à l'Ouest; *oen* se prononce souvent on à l'Est et *win* à l'Ouest.

endè (*end*, *ndè*, *nd*) se prononce *ènnè* (*ènn*, *'nnè*, *'nn*) sauf à l'Ouest où il se rend par *'dd'* (simplifié en *d'* ou *d-*)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent *è*. *remantchî* = *rèmantchî*; *retchessî* = *rètchèssî*. La lettre *é* ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : *cerjhe*, *tuzé*, *singlé*. Non si elle provient d'un calque du français : *prezinter*, *republike* (lire *è*).

Les voyelles *i*, *u* et *ou* se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (*b*, *d*, *dj*, *g*, *jh*, *v*, *z*), *R* et *Y*.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (1994).

Di traze a catoize

Noveas lives e walon

Scrijhaedjes d' ir et d' ouy (Scrijêdjes d' ir èt d' û), tôme 3 (avou des tecses da Raphaël Zander, Robert Dewalque eyet Marc Dewart). Atôtchîz li Rweyâ Club Walon d' Mâmdiy, info@rcw.be.

A schipe (a ipe), ene ramexhnêye di powinmes da Émile Gilliard, sortitrêye « Schoyants côps d' ouy d' apocalipe » (Cheuyants côps d'ouy d'Apocalipe). Replaidêye d' ene edicion di 1992 a MicRomania. Vindâve 13 uros al Mâjhon des walons, 123 Boulevard Roullier, 1, 6000 Charleroi. Racsegnes: emilez info@el-mojo.be ou houkîz li 071 643 123.

Les chtroumes et les berikes emacralêyes (ratourné pa Pâ-Hinri Tomsin) eyet **Les chtroumes et l' muroe essôrcele** (ratourné pa Joëlle Spierkel). Às Noer Dessén, noir-dessin@gmail.com, tel. 04 365 37 39 u 04 361 37 50. Loukîz p. 19.

Po les abounés éndjolikes

(po les rçuveus del gazete-papî ci serè trop târd)

Fiesse às **lingaedjes walons**: li **12 di setimbe** a l' Aisse del Tuzance (Cinte culturel) di Couyet. El Mâjhon des walons. info@el-mojo.be

Bate di mots walons rimetâves dins l' francès d' Walonreye

divant l' **30 di setimbe** a nicolaspaultilkin@gmail.com.

On scrijheu, on djheu: On tecse sol tinme del liberté, a revoyî catchetmint (sins mete vosse no, apus k' dins ene serêye ewalpeure âdvins do colî) divant l' **15 di setimbe** a Annie Rak, 78, rue de la paix, 7370 Elouje.

Beldjike / medcene / societé

Covite¹ 19 : cronike d' ene minêye (4)

Vo m' rila avou mi ptit mot. Kî çk' âreut pinsé ki nosse cronike âreut porshuvou so cwate gazetes ?!

E moes d' may

Vo nos la e moes d' may et on pike co, on pike brâmint, les djonnès djins come les viyès djins !

Totes les viyès djins, des swessante-ans âs cintnaires, sont pikés. Asteure, à toû des djonnes et des djonnetes di 15 a 17 ans, avou l' acoird des parints. C' est dabôrd fini...

Ci n' est nén ene oblidjance mins câzu. On vs î pouÛsse foirt, et c' est bén insi.

Ûtante-troes (83) âcint des djins di nosse payis sont pikés. C' est les cis ki schoûtèt bén...

Mins des cis k' i gn a sont co sol kî-vive : si mete les v-xhotes [*s'immuniser*] u nén ? C' est tote li kession.

Et pocwè n' nén fé come des miyons d' ôtès djins !?

Les cis ki n' vlèt nén n' etindèt k' on son d' sounete. Et n' nén vleur etinde l' ôte son.

On vike eshonne : on s' doet fé eplocter [*vacciner*] !

Moes d' djun et d' djulete

Boune novele : li disreclouyaedje arive ! DouÛcmint mins

surmint !

Gn a ttafwait ki rdrouve. Les restos, les cafès, les cinemas, les fiesses, les egljhes, les parks. Les djins rsôrtixhèt dins les botikes. On si rpormoene, les tourisses rivnèt, mins on doet shure les droetès lenes do govienmint ! Todi les wae-rantixhantès djesses [*gestes barrières*] (si mete erî di n' onk l' ôte [*distanciation*], sins rabressaedje ni dnaedje di mwin; mete des masses; laver ses mwins).

On-z est mî; on ravigote, on rvicote... Dj' arivans tot douÛcmint e moes d' awousse. Il esteut tins !

Po les voyaedjes, c' est co mâlâjhey. Gn a brâmint des payis ki sont co e l' rodje zône. I fât-z esse piké et prezinter li passe-avant Corona. Ci n' est nén rén !

E portant, on cwirt li solea; on l' vout ndaler cweri !

Grossès aiwes

Houte do Covite, gn a brâmint des djins k' ont yeu les aiwes. Les gros bîs, les rivires, les mouzes ont brotchî foû d' leu lét et enaiwer des viyaedjes do

costé d' Lidje, di Nameur u d' Dinant.

Povès djins, pupont d' mâjhon, pus rén.

I faleut co bén ça ! On dit todi k' ene rascråwe ni vént mây tote seule. Bén waite : c' est co bén l' cas !

Ureuzmint k' on-z a veu di l' etraidance pattavâ et k' on è voet co !

Wayimant delta

Pol moumint, gn a on nouvea wayimant virûsse [*virus mutant*] di nosse gripe chinwesse (dji rprind l' prumî lomaedje del minêye) ki rôle dins tote l' Urope. On l' lome li variant delta. Il est co pus teribe ki ls ôtès et il atake les djonnes. Avâr ci, c' est l' fôre di Libråmont ki l' a rispârdou dins les viyaedjes. Adon : novas tesses et novas picaedjes. On n' è rexhrè don nén !

Ouf ! Gn a brâmint des djins k' estént ddja vaccinés. Pus d' peu ki d' mâ ! On a fwait l' diâle pus noer k' i n' est.

Li monde toûne a l' evier. Totafwait va mâ mins... coraedje ! On va bénrade moussî foû di ces mizeres la. Dijhans todi kécfeye !

« C' est l' rashonnaedje ki fwait l' foice. »

Dj' estans des Bedjes, cwè !

E.G., li 12 d' awousse 2021.

1. Pocwè « Covite » avou « T ». Prumirmint, paski l' D vént do mot inglès « Disease » (maladeye) et ki nos binamés scrijheus dins l' Rantoele 96 (p. 3 & 8) et ossu dins l' 97 (p. 8) ni sont nén inglès-rafiyants [*anglophiles*]. Deujhinmmint, paski, po on walon-câzant, « Covid » si prononce come « co vite ». Et troejhinmmint, a môde d' emacraler l' parminêye [*pandémie*] po k' ele soeye **co vite** houte.

Nos lijheu·se·s dins les grossès aiwes

Dj'avans bagni tot si bin dins mi ruwe (a Rotchfoirt) qui tot l' long di Lomme èt di Lesse.

Désiré Malet

Av' vèyu les tèribes imandges dès inondations ol Belgique èt o l'Allemagne? On rètrouve co tot l' tims des mwèrts ! Pôvès dgins !!!

Touria Bara

Dj' avans yeu on gros oraedje ersè al nute a Lîssin. Maria m' aveut vnou apoirter âk, et cwand elle a volou-z eraler, ele n' a seu rariver e

s' mâjhone: gn aveut on dmey mete d' aiwe so les voyes (foto âdzo).

Lîssin, li 12 di djulete

Vervî, 17 di djulete

Eternâcionâ / Istwere

Li fâve do 11 di setimbe

La 20 ans, li 11 di setimbe 2001, c' esteut les atacaedjes terrorisses di Noû York et Wachintone. Atacaedjes terrorisses u nouzome et sinisse espectâke « son et loumire » ?

Nos avans yeu lanawaire l' âdjeu [opportunitê] di rescontrer on moenneu d' avion espagnol ki vént d' prinde si pinsion. I nos end a dit des sbarantes.

Li modêye oficire

L' ome a raspepyî pont pa pont tot çou k' a stî dit oficirmint à dfwait des atacaedjes.

Li pus grosse des boudes : on a rtrouvê li paspôrt d' onk des terrorisses dins les trigus ! Do papî ki n' broûle nén adon li l' fier des tchassis d' bildigne fond !

Adonpwis, i m' djâze do distoûnmint, foû des voyes di volaedje, des cwate avions. Ci foû-voye la deure disca deus eures. Est ç' Bon Biu possible ?

Tiberi Delgado (T.D.) (li pilote k' on-z a dit) :

- Nonna ca nonna : s' i gn a èn areyoplane ki vént foû di s' voye, li tour di controle saye d' el ratôtchî, cénk munutes à long. Pu, otmaticmint, gn a des avions d' tchesse ki s' enûlèt po l' shuve. Dj' a Bén dit « otomaticmint », dj' ô Bén k' i gn a nén dandjî d' ene otorizâcion d' on dzeutrin [supérieur] po-z enonder l' cayet. Dj' a sovnançe do cas d' on vol Espagne-Brussele do waeyén-tins 2014. Li radio aveut stî serêye on moumint di câze d' on mâscomprindaedje [malentendu]. Sol côp, des tchesseus francès avént vnou rescontré li plêne [appareil] di Brussels Airlines.

Li 11 di setimbe 2001, n' a nou tchesseu k' a-st evolé al resconte des cwate avions.

Mi : - On dit k' sacwants des terrorisses avént stî scolés po moenner des Cessna 172.

T.D. : - Bénwaite ! C' est come si vos metrîz ene Formule Onk

dins les mwins d' on râpén ki vént d' aprinde a moenner les otoscoters so les dicâces.

Mi : - Vos djhoz k' les parints des voyaedjeus n' ont nén vnou cweri après les leurs dins les areyopôrts, dabôrd ki c' est sovint l' cas dins les accidints d' areyoplane.

T.D. : - Taiss k' oyi. On a veyou aploure des curés, des pasteurs, des sicolodjisses, des gatzîs, mins nou parint des passaedjîs.

Mi : - Vinans è à sbeulaedje [collision] avou les deus bildignes. Cwè avoz a dire ladsu ?

T.D. : - Fé tourner on Boyigne come i nos l' ont mostré dins l' videyo do

bucaedje del deujhinme tour, c' est pâr mâlâjhey, minme po on vî pilote di mestî ; adon, tot bounmint impossible po onk ki vént di s' mete « à volant ».

Et pu co : dins l' minme videyo, l' avion mousse divins l' bildigne come dins do boure. Mins li tcherpinte di ces bastimints la, c' est tot acî et tot feré beton [b. armé]. Sorlon les lwès del fizike, les bokets di l' avion divèt rdjibler so l' meur do bastimint, et toumer âdfoû. Portant, on n' a mây ritrové des bokets d' areyoplane alintoû !

Mi : - Et les tours-bildignes toumer a brigosses come on tchestea d' sâvlon ?

T.D. : - On a djamây veyou çoula, so des sfwais bastimints. Pâr tchaire djus a bokets 56 munutes après on mâlfeu. Insi, a Madrid, e 2005, on sfwait bildigne a broûlé 20 eures à long, mins l' tcherpinte di fier (47 colones d' acî, di çk' i

gn a d' meyeu) a dmoré so pî. Metoz co dins l' dossî :

- li vitesse do croûlaedje : 8 a 10 munutes, come ene pire rouwêye à fond d' on pousse.

- les esplôzions, oyowes pa mwints temoens, minme des pompîs. Did dou vnént ele ?

- li fondaedje des sômîs d' acî (ni s' fwait k' a 1600 digrés).

- li croûlaedje d' on troejhinme bildigne, li limero 7, metou dins l' vijhnâve, sins cotchocaedje d' avion, avou djusse on ptit mâlfeu. Pa ké sint ?

- les bokets d' poutrales ki dmorént ont stî radmint tcherdjîs so des camions et ebarkés so des bateas po-z esse rifondous ene sawice e l' Azeye. Peu d' î trover del radiactivité ?

Et tchik et tchak. Dji n' vos di nén tot çki vos ploz trover so les waibes « complotisses », et k' dji n' vos pou acertiner sincieuzmint.

Li Pintagone

Dji vos rmimbere ki ciste avion la s' a-st aprepyî do Ministere sins abranle des radârs, a 6 u 7 metes di tere, so on gros kilomete. Il a trawé l' meur difoûtrin do Pintagone tot fjhant on trô di - e criyant foirt - shijh metes lādje. Adon, l' avion s' a svinté [éaporé] a câze del tcholeur.

La, vos metoz çoula so ene rantoele di soçnaedje [réseau social] asteure, et tertos criyèt Barabasse, come cwè c' est ene couye berdouye éndjolieke [fake-news].

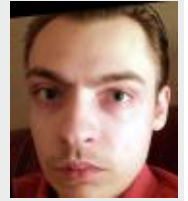
C' est pâr IMPOSSIBLE di fé voler on Boyigne 757 a cisse vitesse la si près d' tere. En areyoplane 38 metes lādje et 13 metes hôt !

Lucyin Mahin, li 12 d' awousse 2021.

Beldjike / Politike

Pocwè taper l' hate so les politikîs ?

Les politikîs yet politicresses sont veyous evî pa, al boune, 40 âcint des Bedjes. Mins nerén, les djins ki fwaînut del politike sont impôrtants dins nosse société. Pocwè, ô ?

Bén paski c' est oficirmint, ene democraceye riprezintrece [*représentative*]. Dj' ô bén : ene democraceye wice ki l' peupe est rprezinté pa des djins k' il a tchoezi pal voye di libes vôtaedjes.

Les politikîs leu bouye

Les politikîs yet politicresses ont l' haemåve [*détestable*] mission di vierner l' batea po ene metowe peuplâcion, et çoula del meyeuse manire possible. C' est po çoula ki brâmint des djins waitnut ci sôre di société la come estant, sins manke, li meyeuse.

Ene ôte di leus missions, c' est d' mostrer l' egzimpe à peupe. Come les mwaisses di scole, les eduks eyet les parints el doeynut fé avou les efants eyet les djonneas.

Herlim herlam !

Ki nos soeyanxhe d' acoird u nén avou ci sintimint la di dme-fiyance djeneråle, i fât ricnoxhe k' i gn a mwints derams âdvins di ç' pitit monde la. Et c' est pattavå l' payis. Et c' est toltins.

Avans ns belmint dandjî d' astapler ene lisse ? C' est a vozôtes di djudjî.

Oyi, mins gn a ene kesse a cénk francs padrî. Est çki, tenawete, nos câzans d' zelzôtes cwand i fwaînut ene sacwè k' est bén ? « Pocwè fé ? » mi dmandroz.

El politike, c' est vormint on boigne sudjet. Paregzimpe, rén k' l' organizaedje di l' Estat. Nos avans : li federå padzeu tot ; les kiminåltés po les afwaires sociåles ; les redjons po les afwaires economikes ; les provinces yet les comenes.

Ni divréns dj' nén esse binâjhes di viker dins on payis wice ki nos estans, teyoricmint, foirt bén rprezintés ?

Motoit bén k' nos avans l' tiesse ki toûne trop sot po ndè poleur profiter ? Aprume cwand èn etrevén [*évènement*] u l' ôte nos vént rmete divant les ouys li parfonde nateure del Beldjike.

On l' a lomé Estat-Froteu – froteu dins l' sinse di l' ahesse po rxhorbi les tâvleas – avou deus nâcions, et la k' on vike etur troes innmis.

Ene si crawieuse tcherpinte, pôreut fé tuzer ki l' Beldjike a sogne des decidaedjes di s' peupe. Ca cisse tcherpinte la mete onze miyons d' djins dins ene asblawete [*mirage, illusion*] di democraceye. Ça m' fwait pinser à Tchâlerwetî k' atch-têye des bananes ecolodjikes vinant d' Couba.

Adon, po « fé » cwanlminme ene Beldjike, on dvize di ses fritches, di s' tchocolât, di s' filet amerikin, di ses bires, di ses Rodjès Diåles.

Ôtes siplacas [*clichés*]:

* tote tchitcheye vinant di Knoke a Årlon est dclârêye tipicmint bedje.

* li Flande fwait kine a tot còp.

* Brussele, cd' est ene veye uropeyinne.

* li Walonreye ? Ele si mete a fén [*se suicide*].

Acsegnmints del parmi-nêye

Li parminêye [*pandémie*] ki rôle nos ârè mostré çou k' nos plans rawårder, a l' avni, di ces femes eyet ces omes la ki sont-st à povwer.

Paski pocwè ?

Paski nos ârans bén mezâjhe

Ene ki n' a nén stî spârgneye. Mins si vs ârîz yeu stî e s' plaee

d' ene pitite binde di zels, todi rola po nos aidî a passer les berdouxhes [*fourches caudines*].

Et les berdouxhes a vni, c' est l' l' dråwe [*peste, calamité*] vola k' on lome voltî : shijhinme distindaedje di masse, ki ci serè tos les umins li câze. C' est ene rascråwe [*catastrophe*] co a vni. Ça fwait : i n' est nén co possible d' el médyî asteure. I fâre trover des dvudindjes [*solutions*] divant k' i n' soeye trop târd.

C' est po çoula k' el peupe dene el mådjorité d' ès povwer a sacwants djins, po k' i rsieve a tote li société.

Mins pocwè nos asblawi tot djhant ki l' peupe a l' povwer, dabôr k' i n' l' a câzumint nén ?

Metans k' il ârènt a fé tos les decidaedjes po moenner on payis, les citweyins normås pôrènt n' nén trover des rexhowes k' arindjènt tertos.

Avou l' povwer a tertos, el nâcion beldje si distrokelreut tote seule, a câze di s' peupe.

Avou l' povwer, les citweyins prindrènt l' boutaedje des politikîs yet politicresses. Adon, ces-ci divrént aler pwinter. Ou adon, motoit, esse oblidjîs d' candjî d' mestî, et fé ene sacwè ki n' elzî dût gote [*convient pas du tout*]. Metans : on tchimisse ki boutreut come maçneu.

Ké-n afwaire po l' economeye !

Est ç' çoula k' on vout ?

N' a ni crike ni crake ! El monde politike n' est nén parfait.

Mins on n' sâreut fé d' amlete sins casser des oûs, dit-st i li spot !

Adon, pocwè taper si sovint l' hate às politikîs ?

Samuël Dumont, sol waibe *Beltristica*, li 11 di nôvimbe 2020.

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (59)

L' Euro 2020

Gn a veut èn-an k' on l' ratindeut ! Mins come li cawe di nosse tchet k' a Bén vnou, l' Euro 2020 a tolminme arivé.

Il n' s' a veut nén fwait l' anêye passêye a cåze d' on virûsse ki vos cnoxhoz Bén. Dispu l' moes d' djun, avou les vaccinaedjes k' avançnut dâre-dâre, gn a on moncea d' afwaires ki candjnut. On rtrouve des djins dins les stâdes, on roveye el metaedje-erî sociâ (distanciya-cion), on lait les masses dins ses potches...

Aclairixhines

Gn a veut 24 ekipes metowes e shijh gropes. Les Bedjes tcheyît conte el Rûsseye, el Finlande eyet l' Daenmâtche (Danmark). El pus impôrtant, c' est k' ça s' passêve dins 11 paysis diferins. Bén oyî, po n' nén rapouler trop d' ecoraedjeus e l' minme plaèce.

Après on 3 a rén âjhey conte el Rûsseye, on creyeut ki ça s'reut simpe come bondjoû conte el Daenmâtche. Mins Eriksen, k' a veut stî malåde, resteut la, et les Vikignes estént distchinés. Après deus minutes, De nayer lezî a ofri ene clapante bistoque eyet on s' a dmandé çou k' i s' passêve. Gn a veut k' ene ekipe su l' terén. Les Daenwès volént wangnî di tote foice. Mins l' rintrêye di De Bruyne a fwait grand Bén. Insi, a l' 55inme minute, cwand Loucacou s' a schapé po passer a De Bruyne, Torgen Harsard a yeu âjhey di rmete les deus ekipes a bâre (a ewâlisté).

Paraprès, Eden Harsard eyet Witsel ont rintré eto. El djeu des Bedjes a monté e pouxhance eyet, co on còp, c' est Loucacou k' a assaetchî des djouweus. De Bruyne n' a veut pus k' a marker : c' esteut deus a onk po les Rodjès Diâles !

Ça a veut stî mâ edâmé, mins rola, tote el Beldjike a rshoflé on bon còp !

El troejhinme pârteye a stî âjhey conte el Finlande.

Ûtinmes di finåle

Avou les ûtinmes di finåle, les afwaires comincît vraymint : no payis erçuveut l' Portugal, el tchampion e tite. El binde da Ronaldo ni s' a nén leyî fé, mins les Rodjès Diâles s' ont tolminme cwalfiyî. Portant, les djouweus portugus n' estént nén tinre, et l' ârbite ni shonnéve nén vir leus coixhaedjes al taxhlete [coups fautifs en catimini].

El voye di l' Itåleye ès droveut e cwårt di finåle, adon k' el France ès fijheut taper a l' ouxh pa les Swisses.

Cwårts di finåle

El vénrdi 2 d' awousse, no payis steut don pârtaedjî e deus, veyanmint tos les dischindants d' Itålyins k' i gn a emon nozôtes. Avou ça k' on vneut djusse di fiesti les 75 ans d' èn acoird inte les deus payis. Des omes (les Itålyins k' alént divni houyeus) conte do tcherbon (evoyî a l' Itåleye).

El pârteye a Bén mâ comincî : radmint l' Itåleye a fwait onk a rén. Pé k' ça ! Il ont mârké on deujhinme còp. Les Bedjes ont tolminme metou l' balon â fond d' el gayole, djusse divant l' mitan. Minme si c' esteut on penalti ki Loucacou a veut radmint saetchî, c' esteut l' espwer ki rvineut.

- Infén ! Gn a brâmint k' î creyént ! Eyet mi, el prumî ! Mins c' esta bernike !

Les Rodjès Diâles n' ont djamâye seu ervini dins l' pârteye. On còp d' pus, il estît tapés a l' ouxh d' on grand tournoe sins awè l' tchance

d' el poleur wangnî (après l' Cope do Monde 2018).

- Mi, dj' a purade veyou k' i gn a veut ditrop d' individuowâlté dins les Bedjes eneviè ene ekipe itålyinne la k' on djouwéve come on seul ome.

Bref a ça : l' ekipe ki les especiâlisses lomént « el djerméye d' ôr » [génération dorée] a veut co on còp raté ès raploû !

Di l' ôte costé, l' Inglutere, pyim piam, arivéve e l' finåle disconte di l' Itåleye. Ça s' passêve el 11 di djulete a Wembley. Rola, les deus ekipes ni s' ont plou dispârtaedjî, minme avou les tins d' rawete [prolongations]. Eyet il a falou saetchî les penaltis. Èn egzer-cisse ki ls italyins î estît les pus foirts. Nos avéns insi el wangnant di l' Euro 2020.

Toû d' France

Çoula fini, nos nos dvîs rabate dissu l' Toû d' France. Rola, gn a on Bedje k' a fwait des spites e wangnant troes etapes : ene avou des cols, l' ôte conte el monte eyet l' dierinne â sprine a Paris. Gn a nén a dire mins Wout Van Aert, c' est del grinne di tchampion eyet i n' a nén fini di nos surprinde.

Et les djeus olimpikes ?

Su no lancêye, gn a va les Djeus Olimpikes ki shuvît avou ou sins djins dins les gradins. El comitî a yeu deur di decider. Vive les spòrts cwè !

Èç-n anêye ci, no payis a yeu des belès medayes. Di l' ôr avou les djouweus di hokè, avou Nafi Thiam e l' eptatlon et N. Derwael e l' djimlastike. Houte di çoula, di l' ârdjint avou Van Aert e velo, et do bronze avou M. Kasse e djudo, avou l' ekipe di sôt d' ostake a tchvâ ey avou Bashir Abdi e maraton.

Jean Goffart, li 7 d' awousse
2021

Novea fimes d' imådjes dins les cinemas

Les Trôdvintes

Ci côp ci, nos vos alans djâzer d' on vrai fime d' imådjes k' on pout vey dins les noerès sâles. Les deus dierinnès feyes, c' esteut des rîlêye-fimes (fouytons) aziyatikes. Et ci-ci, sobayî ?

Aziyatike ? Oyi et nonna. Il est catalogué mitan chinwès, mitan estazunyin.

Il âreut ddja dvou esse dins les cinemas e bontins 2020, mins l' parminêye [pandémie] a passé par la.

Sinnariou

Li prumire sinne mostere Tchâme Darwine so s' batea, ki louke ene iye k' i vént d' découvrir, li Galapagosse. La, i va trover ene sôre di biesse k' i n' a djamây veyou. Elle a l' cogne d' on loûloûsse, avou on gros trô à mitan do vinte. U, si vos vloz, ene bouwêye di rape-xhaedje avou des pates, des bresse ey ene tiesse.

Elzès va lomer « trôdvinte ». Et, come c' est l' môde des nos laténs, ci serè *Trawom vintricousse*.

Ces biesses la ont des rujhes cwand gn a âk (ene sacwè) ki vént rispoter leu trô d' vinte. Insi à cmince do fime, gn a èn oujhea à bleu betch k' a passé dilé l' batea da Darwine, ey ateri so l' iye. Adon, si fé souker evoye tchaeke côp k' i vout vni bâker dins çou k' i croet esse des cahoutes, et ki c' est l' carapace des adjeyantès tortuwes des Galapagosses. Et, à dierin rgougnaedje, si rtrover ristopant li trô d' vinte da Edi.

Edi et Madi

Vo nos la don fihant cno-xhance di nos deus mwaissses persounaedjes Trôdvintes. On valet às bleus-grijhs pwels, Edi1, eyet s' sour à poyaedje bron-clair, Madi.

Les trôdvintes ont ça d' bea : i polnut ristoper leu trô. Ça

1. Tos les nos walons metous ciddé ni sont ni les cis do fime inglès, ni les cis del modêye francesse. Il ont stî edvintés esprès po ç' papî ci.

fwait : divni des grossès spessès rowes, et rôler avâ les tientes et les vâs.

Djustumint, li djoû ki l' fime atake, c' est l' grande fiesse às fleurs so l' Iye Galapagosse. Et vola Edi et Madi ki rôlnut volegâz disca sol dicâce des fleurs. C' est la k' on comprend li caractere di nos deus Trôdvintes. I sont todi a fé des biestreyes. I sont ddja târdous po-z ariver, et s' el fé dire pal feme do Grand Trôdvinte (on persounaedje ki rapinse li Grand Chroume da Peyo). Mins ci n' est nén tot. I vlèt esse às prumirès plaeces po schoûter li spitch do Grand Trôdvinte. Adon i gripèt so èn âbe, djusse âdzeu do pirlodjeu. Li coxhe eschete. Vo les la djus, et la l' âbe ki tome et distrure li posteure sacrêye.

Po leu pûnicion, i n' âront nén l' droet d' aler à bal ki s' fwait dins on trô d' rotche al copete do mwaisse tiene di l' iye. I lzî fâre dmorer mierseu sol « rotche del disseulance », ene grosse pire metowe à mitan del mer.

Mins Madi a ene crâne idêye. Come gn a des foirt belès fleurs agritcheyes so les falijhes, ele les vout aler code et ofri à Grand Trôdvinte po s' fé pardonner. Et vola nos deus « djins » à griper so des stroets pazeas, sol pindant do tiene. C' est la k' i vont trover ene fleur extraordinaire. Mins ele n' est nén a poirtêye. Adon, fé d' l' alpinisse, Madi à dbout del coirdêye, et Edi k' el ractént, so on schamea do tera [*palier de la colline*]. Mins l' coide est trop ptite. Madi dmeure capindowe âdzeu del fleur. So l' egré d' ractinaedje, la k' noste oujhea à bleu betch si vént rabate et, avou ses seres, fé schirer des fis del coide, ki s' disfâfile et sketer. Çou ki

fwait k' nos deus camas plonkèt li tiesse li prumire dins l' fleur extraordinaire.

Les fleurs foûtimpurreces

Et c' est ki : nos deus noveas amisses vont esse etrinnés foû d' leu tins (on esteut e 1835, l' anêye di l' espedicion Darwine) et foû d' leu naxhe (les Galapagosses). Et s' ritrover dins l' laboratwere d' on grand sincieus chinwès, a Changay anêyes 2010. Vos les veyoz tot sbarés ki moussèt dins l' labo, so l' imådje del tiestire.

Li professeur Solochigne (c' est l' modêye chinwesse di nosse professeur Solea da Tintin), si ptit molon, c' esteut di rcweri les especes disparexhowes. Po çoula, il aveut-st edvinté les fleurs foûtimpurreces. Rindjeyes so des abominâbès axhales, avou tchaeke ene anêye ey èn eplaeçmint sol Daegn.

Mins l' professeur a disparexhou, lu ossu, dispu sacwants anêyes. Gn a nouk ki ndè sait cwè et kesse.

Portant, vos l' riveyoz sol des-sén cial âdzeu, avou s' tchén-

caniche Oscâr (ki va divni l' persounaedje-cwacwa e l' deujhinme mitan di fime). Il ont l' air k' i sont rtcheyous às Galapagosse et loukî avou atimprance el batea Darwine. Pa ké sint ? Vos nel sâroz ddja divant d' aler vey li fime.

Lucyin & Souzane Mahin, à vey li fime podbon, li 28 di djun 2021.

Ecolodjeye

C' est kî k' a sogne des migni-mannixhants ?

Sacwants ans lanawaire, ons a studyî el Swisse on drole di pexhon k' aveut candjî d' seke dins on ri. Ons a cachî po vey cwè, et ons a trové ki c' ere ene fabrike di droukes di farmaçreye ki vudive ses aiwes e-n amont.

Les aiwes del fabrike estént **L**raclaireyes, da, et shure les droetès lenes k' estént scrîtes djus [*directives édictées*] po ces cas la dins ç' pays la. Tolminme, l' aiwe k' on vudive aveut co, âdvins, des traeces d' èn alourdineu des xhiyons (dizôrneu des ormones, *perturbateur hormonal*), çou qui fwait ki les pexhons mâyes ont tourné a pexhenes (frum-eles).

Pitchote a midjote

Ons a stî sbaré pask' i gn aveut fok des totès pitès traeces – dj' ô bén : foû waire – di cisse substance la. Ons aveut sondjî ki c' estaxhe trop pô po fé âk. Po dire li veur, on pô s' a aclapé a ene miete, ey ene miete a ene gote, et pitchote a midjote, avou l' timp, les pexhons ont fini pa s' end ecrâxhî.

C' est l' etrevén [*évènement*] k' a fwait k' ons a cminci a s' abaiti do dandjî di ces gotinetes la [*concentrations très faibles*]. Pår k' end a nén seulmint dins les mannetès aiwes [*eaux usées*], mins dins les corantès aiwes eto. Adon : dins l' aiwe a boere.

Dins çou ki s' a passé el Swisse, ça vneut d' ene fabrike di droukes d' apoticâre. Mins asteure on sepe ki l' pus grande pârteye di ces substances la vegnnut d' nozôtes. Dj' etind bén : di çou k' nos alouwans et vudî âs riketes.

Cwand nos purdans des droukes, nosse coir les rmagne [*métabolise*], poy i lzè vude foû âs raiwires [*toilettes*]. Did la, ele vont â rapuroe [*station d'épuration*].

Mins adon : est-ç' ki ç' n' est nén âs rapuroes di dispiede [*dégrader*] des substances la ? Sifwait, les rapuroes displouc-tê

ynut [*désassemblent*] les substances... mins nén pår !

Po sacwantès molecules, ons a des bons rzultats â lzè dispiede, mins nén po tertotes. Po dire li veur, on planixh li bouye a l' avance po shure des regues totâtoureces [*environnementales*] k' i gn a. Mins ces regues la ni câznut nén co des migni-mannixhants [*micropolluants*].

Divudindjes

Taiss k' i gn a ddja des dvudindjes [*solutions*] po spiyî pår ces molecules la. Mins ça costêyret foirt tchir d' els ahiver et fé roter. Tchir nén seulmint economicmint, mins eco ecolodjicmint. Pol « totâtoû » [*environnement*].

Tuzez ene miete : s' on fwait ene trop grande foice po raclairi l' aiwe si télmint, i gn a des ôtes costés do totâtoû k' i fâre manaedjî sifwaitmint. Metans : cotaper [*gaspiller*] brâmint moens di corant electrike; enûler moens di resserants gâz [*gaz à effet de serre*] ; ni pus tant bouter avou des agayons ki s' dimougnt trop vite [*produits consommables*] etch.

Les aiwes ki rexhnut foû des rapuroes si tapnut todroet ezès ris et mouzes [*fleuves*], et ces-ci sont-st e-n adujhance avou les solcostés d' aiwe a boere [*réserves d'eau potable*].

Et si vos n' avoz nén co les sonks ritournés, sepoz ki les migni-mannixhants, ça n' vént nén ki des traeces del farmaçreye. E l' maxhe des aiwes, gn a co des tchitchêyes – pus ptites ou pus grandes, pacôp waire et pacôp brâmint. Des toweviermene [*pesticides*], ki savnut sûner dins l' tere, disk' a avni divins les aiwijheas [*aquifères*].

I gn a co des radjoutas [*additifs*] e nos plastikes di tos les djoûs, des pezants metâs etch.

Li pus ki l' tchimeye sait spepyî et corwaitî, li pus k' on tchait so des tchitchêyes dins les aiwes, et ça ralonguit li lisse des migni-mannixhants.

Et l' Walonreye, sobayî ?

Estans ns e dandjî, vaici, e nosse pays ?

Po responde a cisse kesse cial, li Walonreye a ahivé et mete e-n alaedje des programes di rcwerance, po corwaitî cwantes k' i gn a, di des sfwaitès substances, e nos aiwes. Et çou k' ça î fwait.

C' ere les programes IMHOTEP et BIODIEN¹.

L' âcoron [*conclusion*] ? Nos poujhâvès aiwes sont haiteyes [*saines*] !

Mins ça n' vout nén dire tcherete. S' ons a veyou des pexhons tourner a pexhenes ezès ris, i sreut mâlâjhey di croere k' on sereuxhe aschouwés po todi.

Prumire rimâke : il est pus âjhey di dvudî les arokes al tiesse purade k' al cawe. Et l' tiesse, c' est nozôtes. Bén seur : i fât todi prinde des droukes. I fâre tolminme waitî a çou k' on tape evoye. Les droukes ki n' sont pus bounes, li vî fond d' sirop po n' nén tossî... Tot çoula ni doet nén aler âs raiwires. El fât repoirter a l' apoticâre, por zels les revoyî po esse disploucnes come i fât.

Nos fât i vormint tot si tant di toweviermene ? Tot si tant d' plastikes ? Tertot·e·s, i nos fât esse pus responsâves.

Sicrît pa Nicolai Staelens, ratourné pa Djôr, li 7 d' awousse 2021.

1. On pout lére leu dfén-raport [*rapport final*], e francès, vaici : <http://eau.wallonie.be/spip.php?article168>.

Li Rantoele às belès-letes

Limero 54 (rawete al Rantoele l° 99 di l' erî-sâjhon 2021)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vraiy temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri. (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24)

El Pâ à Noyé

El Pâ esteut ashît e l' coine do feu a l' aisse, come dinltins. Gn ayeut tola ene bene [caisse d'osier] avou deus troes gros bokets d' bos. I n' fijheut nén tchôd, avou l' plafond bén trop hôt et li fniesse à simpes cwâreas et tote braneyes.

On n' anoncive pont d' nedje po totshûte. Mins li djalêye ayeut metou on paltot d' djivronde às brantches des âbes et à glindisse do poirtâ do vî tchestea. Elle ayeut fwait des tchabâradjes di glaece so les cwâreas tot gris.

On s' apontyive po l' nutêye di Noyé. Mins, po l' Pâ, i gn ayeut pupont d' Noyé dispoys deus anêyes.

Li mizere ! Dispu l' djoû d' l' accidint ki lyi ayeut rtiré l' parole. I l' ayeut falou operer sol pî sol tchamp a cåde do côp k' il ayeut ramassé so l' gaviote. Ene trakitomeye [trachéotomie]. Podbon.

On soçon, el Djâke, ayeut amoenné po l' Pâ di cwè ratinde matene e l' coine do feu. Deus botayes di vén : do bon, nén del pikete a deus uros. Il ayeut metou l' tire-boutchon dins l' panî, avou deus troes bokets d' pwin rosti fâdlés à sâmon d' Escôsse, des oûs d' lompes (el caviâr do pôve, come on dit) et il ayeut minme radjouté do crâs foete al copete do martchî.

Do vraiy, k' il ayeut dit l' cama. A rassawourer avou l' blanc vén.

Et pu, l' froumadje, a mindjî avou l' vî borgogne, a l' fén.

Al fén... Oyi ! li fén des féns...

Dins l' bele tchambe do tchestea wice k' i ayeut moussî pa ene ouxh mâ frumêye, il ayeut amoenné tos ses ancyns copleus. I nd ayeut doze. Il ayeut drovou les valijhes et les ayeut arindjî a-n air di ceke po les vey tertos,

et po k' i l' polénxhe vey eto.

E l' nutêye di Noyé, i lezî vleut câzer po l' dierin côp, avou si ptite vwès d' flûte a l' agnon a cåde do ptit machén ki lyi fijheut fé les cwanses di djâzer, pus k' i n' saveut pus dvizer avou ene vraiy vwès.

Il a disboutchî li botaye di blanc et s' end a vudî on vere. Nén on vere di pansâd, mins djusse assez po-z oder li nodeur ki monte às narines, el hinêye ki baye dedja l' eveye al linwe di rloper ttafwait...

Pu i s' a levé et il a vnou dilé l' tâve k' il ayeut rbôré so l' costé po-z î mete li boustifaye bén e-n ôre.

« Mes binamés copleus », k' il a dit, « Noyé nos va co passer padzo l' nez. O ! bén seur, ci n' est nén l' prumî. Mins ça srè l' dierin.

Il a-st avalé ene librete di blanc vén, e purdant bén s' tins po l' bén goster. Pu il a mindjî kékes boket d' rosteye avou l' waswâdé [boucané] sâmon dsu, e croxhant les rondeles d' agnon, ki l' Djâke n' ayeut nén rovyî.

« Dji n' vos va nén rmimbrer les succès k' dj' avans gléné et ragléné. Vos les conoxhoz ossi bén k' mi. Taiss ki vos nd estîz les câzes avou mi, tot m' coplant a tchaeke côp.

Dj' esteu co fir assez di l' ovraedje k' on fijheut. El publik nos veyeut voltî et c' esteut l' minme di nosse costé. »

Il a mindjî on pô d' caviâr do pôve. Ene golêye di pinâd. El Pâ s' ayeut atâvlé. Il ayeut tourné l' tâve po dmorer a l' adroet del hâyneye [étalement] di ses camaerâdes.

« Vs estîz tote mi veye et dj' esteu l' vosse. Dj' avans yeu tchatch eshonne, et dj' avans fwait rire et braire nosse publik. Dji lyi avans bayî do plaijhi, do

vir-voltî, del tinrûlisté. Dji avans kécfeye mouwé nos rwaitants disk' à parfond d' leus boyeas.

Mins, dispu k' dji n' vos sai pus bayî li vvès k' i vs fâreut, dji n' estans pus rén. On nos a co Bén veu a l' occâzion al tévé, mins cwand on n' fwait pus rén d' noû, on pied vite si plaeece dins l' monde des vicants, dins l' chobize... »

El Pâ a restchâfé l' pailon avou l' djibî so les braijhes. Il a drovou tot douçmint el Vosne Romanée et-z è sayî ene pitite golêye. I serè Bén meyeu dins on pô d' tins. Il âreut dvou l' disboutchî pus rade. I n' âreut djamây fwait ene biestreye inla i gn a kéke-z anêyes. Il a rmetou l' botaye tot près do feu, po n' nén leyî l' vén rafroedi. Il s' dijheut k' il aléve tourner l' botaye à fi do tins, djusse po tchâfer on pô l' vere, mins nén l' vén.

El civet esteut estra. Et tant pire si l' vén n' esteut nén co a pont, il end a bevou

deus veres onk padrî l' ôte.

Il aveut metou ses poupenes di vintriloke dins l' ôre k' i les aveut yeu, on pô come on djenerike dins l' ôre d' intrêye e l' sinne. Il lezî a dit a tchaeconk on ptit mot plaijhant, et lzî fé on compliment ou lzî rmimbrier ene boune sovance. Pâr à vî Djerôme, k' i n' s' aveut portant djamây etindou avou lu. « Dji vos bistoque et dj' vos rastoke. Tinoz vos Bén, vos n' tchairoz nén. »

Djusse çou k' onk di leus admireus, u ene di leus admireuses elzî âreut polou dire pol shijhe do Noyé.

Vos n' tchairoz nén... pus bas, ca vozôtes et mi, dj' estans dedja sol plantchî des vatches.

(a shuve)

Jean-Luc Geoffroy, « El Paul à Nawé », 2016, ratourné do gâmès pa Lucyin Mahin avou l' âjhmince do scrijheu.

Anouchca (III)

Nos estans e l' Sildaveye, dilé l' frontire avou l' Zivenbork (deus payis des Carpates). Li raconteuse, c' est ene pitite djin d' Hamîpré, Louwisse, ki s' a vnu setler l'avâ, leye et si ome, Stef, dins ene retrôclêye cinslote biyo. Li djoû di dvant l' Noyé 2019, elle a rascodou Anouchca, ene sins-toet, ki vneut di s' fé fote a l' ouxh del mâjhon vijhene, ene deujhinme dimorance, paski l' mwaisse tinant aléve vini del veye po-z î ratinde matene avou s' crapåde. Anouchca passe l' ivier avou zels. Louwisse kimince a cnoxhe ene miète les pondants et les djondants del vicâreye di l' edjîstrêye [personne recueillie].

Li monpere da Anouchca n' aveut nén fwait long feu avou zels. Dji n' sai ddja s' il esteut co la cwand l' efant a skepyî.

C' esteut on bea djodjo, on djan-comeres. I lzî faleut totes. Minme mi, il aveut vnou tourner âtoû d' mi, cwand dj' aléve on djoû pa samwinne dins mi ptit buro al mâjhon-comene – dj' esteu dins l' consej, et penleuse po des soces di bénfjhance. Mins avou mi, il a stî rplaké on bea vî côp. Et Stef l' a splinké – il a Bén manké d' el sitronner – on côp k' i sayive di candôzer ene maraye di doze-traze ans, ki s' aveut bagnî dins l' gofe del rivire, et ki s' î aveut anuti.

Dispu don, on n' l' a pus rveyou dins l' vijhnâve. On vout minme k' il âye ribagué e Zivenbork. Ci n' est ki d' l' ôte costé d' l' aiwe, et c' est did la k' i provént. Mins on dit ossu k' il î âreut stî reclôs sacwants moes e l' pote, co d' awè vlou foirci ene crapåde.

Si dj' a Bén adviné l' cayet, il a minme sayî avou s' prôpe bâshele, noste Anouchca, dabôrd. A ! l' laid verât d' godi ! Pask' i rivneut cobén viker sacwants moes avou zels. Et l' mame, k' esteut co fene sote di lu, l' ascovive tchaeke côp les bresses à lådje. Sins lyi ddja dmander çou k' il aveut brishôdé les samwinnes et les rassamwinnes k' il aveut stî evoye. Bon k' i ramoennéve co sovint ene boune malkêye di skelins, li manoye di s' payis, li feme cloyeut ses ouys, ca elle aveut deur di viker, fijhant des ptitès ovraedjes dins les mâjhons, dins les cinses et dierinnmint dins nosse coperative di consieves di Sinte-Croes. C' est èn ovroe ki ns avans amonté nozôtes deus avou ene soçone k' est al comene, po tos les cotlîs do payis.

Mins on bea djoû k' il esteut rivnou, gn a yeu ene grosse brete

Shûte p. 15

Waeyén-tins / erî-sâjhon / ahan

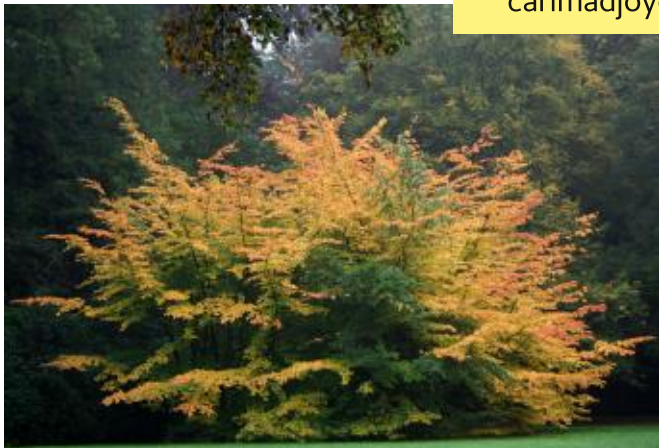
prieye so on boloe

priyîs a magnî des boloes

carimadjoye di foyes

Tossint

E 1994, Laurent Hendschel sicrît si tchîf d' ouve, li roman « So l' anuti », li prumî roman scrît e rfondou walon. I wangne li bate del Kiminâlté Walonreye-Brussele di 1995 (èn an divant li discomuniaedje des rfondeus pâ Papî Ltchanteu di 1996). Li roman est finâlmint eplaidî e 2006. C' est adon ki José Schoovaerts va mådjiner...

... ene shûte. Li mwaisse persounaedje, c' est li ptit-fi di hero di « So l' Anuti ». Ci-ci a divnou Francès, come les ôtes Walons, et s' egadjî dins les ârmêyes del Republike, pu d' l' Impire. Il est la al Batreye di Trafalgar e 1805 (Rantoele l° 37).

Oyi, kî k' c' est ci-la ? C' est Emile Colot, skepyî a Lene-dilé-Astire (impire d' Otriche) e 1777, divnou Emile von Albôr cwand s' grand-pere, Djustin Colot a rivnou à viyaedje 1788, et mostrer ses papîs k' il esteut divnou Djustinyin Von Altbûrg *

C' est don èn Emile von Albôr ki s' a-st egadjî sôdâr dins les Francès (k' avént abroké so les Bas Payis et Is anecser). Ça fwait : sôdâr francès dispu 1797. Et fé totes leus gueres.

* Hendschel : So l' Anuti

* Gaius Valerius Catullus, fijheu d'rimeas romin

Fotos ey imådjes po rire (Li Blawete et l' Djan Goffart)

**-Qwand v's-ârez bèvou ç' vêre,
dji v's-invite à moussî foû....**

**- V's-êstèz binamé, mès
dj'a on galant, savez....**

**Vos m' avez mâ
compris,...**

**..dji deû sèré
l' bar....**

- Cwand vs âroz bevou ç' vere la, dji vs invite a moussî foû.
- Vos estoz binamé, mins dj' a on galant, savez.
- Vos m' avoz mâ compris... dji doe serer l' bår.

**L' tchampion n'a
nin d'sèkse...**

**...L'contràve n'est
nin todi vrêy...**

Li tchampion n' a nén d' seke... mins l' contràve n' est nén todi vrayi...

**Dj'è décidé d'èm' mète à fé du spòrt.
Mins dji cominche douc'mint savèz!**

Dj'è amwin.nè l'vîye vijène au rèstaurant chinwès

S' ervindjî
Tinoz vos presses ! I va awè fini d' erlaver s' vweteure !

Alteres po les cis ki cominçnut
- Dj' a décidé d' èm mete a fé do spòrt.
Mins dji comince doûçmint, savez !

Dj' a-st emoenné l' viye vijhene à restorant chinwès.

Les riscrijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci acontè ostant les dnêyes di l' accint d' après Lidje (deus prumirès imådjes) ki l' ci d' après Tchâlerwè (troes dierinnes).

l' manaedje – dirît i les vijhéns. On n' saveut nén kî s' ki gueuyive so kî, mins i s' ont plâné tote ene djournêye. Al fén des féns, Anouchca a peté evoye, po n' mây rimete les pîs e leu mājhon. Et viker dins les bwès come ene sâvadje.

Dj' a yeu-st ene apinse : motoit k' e dvizant d' tot çoula avou leye, ele sereut capåbe di s' dilivrer do pwès k' elle a so li stoumak. C' est çou k' dj' a-st asprové, pitchote a midjoté. Mins cwand on vneut a dvize so s' popa, li bâshele si regrignive et stater l' ratchawtaedje.

Djans ! Dji n' so nén ene sicanalisse, mi ! Dj' a rbouxhî sol clâ on cōp u deus. Al vude. Est çki c' est ça ki l' a-st ewaeré ene miete ? Às Tchandelès, ciste anêye la, li solo n' aveut nén lû so l' âté di l' eglijhe di Sinte-Croes, et les oûsses estént foû d' leu bôre. Dj' ô Bén k' il a fwait doûs e moes d' fevrî, fijhant minti li spot « li ptit moes, c' est l' pus metchant des moes ». Fât croere ki l' reschandixhaedje del Daegne, k' on è ramtêye tant et tant di ces tins ci, ça n' est nén ene boude.

On bea cōp à matén, dji va po poirter s' café a Anouchca, avou deus fadêyes di poeret. Mins... pupont d' Anouchca !

Li seule feye k' on l' a rveyou, c' est cwand elle a-st aboirdé avou s' velo ki tchîptéve et ses deus colis-cados. Deus cōpons d' fene sitofe carimadjoylêye ki – dji l' a rsepou di s' mame – si fré lyi aveut rapoirté d' amon on grossisse chinwès di Vancoû. Dj' end a fwait deus belès cotes, ene por mi ey ene po m' copleuse del coperative di weks.

Dji vos vōreu Bén conter l' cloyaedje del paskeye Anouchca a môde di plaijhante fén [*happy end*]. Metans, k' elle âreut trové on bråve valet, ki l' âreut yeu rçû dins ene cinslote come li nosse, sol pindant d' èn ôte tiene, soeye-t i e l' Sildaveye, soeye-t i e Zivenbork. K' i l' âreut fwait sognî pa des docteurs del tiesse. K' elle âreut prindou les droukes k' i fât, a tinzayeure. Ey aclever on ptit tropea d' gades laêçreces ; les mode al machene ; fé do stofé eyet l' vinde divins ene coperative come li nosse. Ki s' copleu l' âreut maryî à grand sacrumint, et lyi fé on prumî efant, ki

l' âreut rindou tote sote di djoye, et k' ça l' âreut câzu rweri podbon.

Dji vōreu Bén, mins dji n' pou nén. Dji vos doer l' verité, a vozôtes lijhresses, lijheus do fouyton del Rantoele.

Anouchca a todi dmoré dins les bwès. Ele rôbale tote l' anêye, ivier eto, so les vâs d' troes rivires, deus e l' Sildaveye ey ene e Zivenbork. Ele mousse dins les mājhons, aprume les deujhinmes dimorances, tot spiyant les cwâreas. Mins afeye, elle intere ossu ki les djins sont la, ocupés dins ene ôte coine. Elle î apice di l' amindjî et des covietes por leye coûtchî al bele estoete, kécfeye dins on cahoutea d' cotlî [*abri de jardin*].

À cmince, ele prindeut djusse çou ki lyi faleut por leye magnî et s' rascovri. Mins elle a divnou todi pus waeraxhe et disnortêye, et piyî a non-syince. Asteure, ele vos vude tot èn edjaloe et, kékes djoûs pus târd, on rtrouve li tchâ dins les bouxhnisses, tote poureye et magneye des viers. Ele prind ttossu Bén totes les covietes et les decbetes [*édredons*] d' on lodjisse, et on rtrouve les ploumasses, siboylêyes [*éventrées*], ki pindnut après les spenes avâ vola.

Tantea ki les djins k' ont stî hapés s' ont metou eshonne po fé leu plinte às djindâres. Oyi, mins sins nole prouve, ki vous eterprinde, hê, t'-minme ?

Mins gn a onk di zels, onk ki fwait dins l' mājhonike [*domotique*], k' a yeu l' idêye d' emantchî catchetmint des rguignedjin [*caméras de surveillance*] dins les coines k' elle î alève li pus voltî bozer. Et ça a roté. Il ont deus u troes eredjistrumints po-z aspoiyî on dossî di « vol pa fraituraedje » [*effraction*].

Mins va, twè, asteure, evoyî les bleus dins les hés et les ronxhisses ki rascovrèt les tienes do cotoû. Po rtrouver ene sâvadjresse ki cnoxhe les naxhes come si potche. Ostant cweri après ene foye pierdowe e bwès.

Houte di çoula, ele pout passer e Zivenbork come ele vout, la k' les djindâres nel polnut nén shuve.

(a shuve)

Lucyin Mahin, li 9 d' awousse
2020.

Li moirt do cîer

I. Tot doûs, tot doûs, l' erî-sâjhon
S' ewale abeye patocosté.
Et l' air ritoûne come on vôtion
Ses longs årveys às djoûs d' esté.

Resploe 1 : On vî âbe tchante, l' oyoç vs
à lon ?

Hou-hou, hou-hou !
So l' forire do bwès did la-hôt.
Hou-hou, hou-hou !

II. Mins tot d' on côp, on-z ôt-st à lon
Les airs d' ene bén peneuse tchanson.
Les djibîs ont-st odé l' agnon;
Li bixhe et s' fan sont come des fôs

Resploe 2 : Li vî âbe tronche; l' oyoç à
lon ? ... (come resploe 1)

III. C' est on vî dijh ki s' sint mierseu
A waeranti bixhes et râpéns,
Et cwand i s' voet mori tot seu,
I rvént toezer les hagnûles tchéns !

Resploe 3 : Li dijh boerlêye; l' avoz vs
oyou ? ... (come li 1)

IV. Li tchinne, l' oujhea, e l' air trop
frisse,
Plorèt, sins rla, leu fir copleu.
A n' nén oizeur mostrer leu hisse,
Gn a k' les pikeus et sacwants leus !

Resploe 4 : Li vî âbe tchoûle; l' avoz vs
oyou ?

Hou-hou, hou-hou !
So l' forire do bwès did la-hôt.
Hou-hou, hou-hou !

Redjârbaedje d' ene tchanson e francès da
Théodore Botrel (1868-1925) (câzaedje) eyet
Albert Larrieu (1872-1925) (muzike); li mwaisse
modêye avou l' accint del Viye Sâme est so Wiki-
sourd (Li mwèrt do cièr).

Ci modêye cial pout î esse schoûtêye, e-n on
prononçaedje zero-cnoxheu.

Vey voltî

Dji vôreu bén
M' aler pormoenner
Dins mi ptit bwès d' sapéns...
Paretreut k' i n a vaila on leu
Ki vos magnreut a rletche-doets.
C' est des prôtes a n' nén croere,
Mi, dj' m' è fote, c' est nén m'-n afwaire.

Dji m' î vôreu bén
Aler pormoenner,
Mins dji n' a nén l' tins...
Dabôr ki ça m' costêye
Di dmorer resseré tote li djournêye
Po des minêyes a n' nén croere.
Mi, dj' m' è fote, c' est nén m'-n afwaire.

Dji vôreu bén...
Mins, n a todi èn oxhea
Ki m' tchait a spale a ç' moumint la :
Mes vîs solés ki schapnut,
Li djoû ki s' pied dins l' nute...
Et les tîenes î sont skerpous !
Adon, dji tâdje come enawaire.

Dji vôreu bén...
Dji sondje ki dj' danse
Dins mi p' tit bwès d' sapéns
Avou m' comere dins mes bresses
Ki m' è dinreut po totes mes soes.
Dji sereu co pus binâjhe ki li rwè.
Dj' el ratind, ça n' tâdjre pus waire...

*Mon Diè m' fê, tî scrîs,
T'n-îndjole n' èst ni co odêye
Dê prautes èt d' paskêyes*

*Mondiè, m' fi, ti scrîs
T-n êndjole n' est nén
co hodêye
Di prôtes et
d' paskêyes*

Jacques Desmet, 2021.

Fåve do vî vî tins

Li racontroûle do sierpint do Mani

Àtoû d' l' an traze cint, tot à boird di l' Årdene, on ptit hamtea, avou kékès pôvriteusès mâjhonetes, saye di vicoter come i pout.

L' ivier foû deur di ciste lanêye la firt ses côps [*frappe sans coup férir*] so les pôves coirs ki n' polèt pus hope mâgré k' end ont dedja tant eduré.

Peneuse anêye ossu k' a veyou-st adârer sor zels ene binde di halcotis, di rékems, di côpeus d' boûsse. Il ont metou tot l' pays l' cou-z à hôt et moudri des pôvès djins k' ont stu pelêyes disk' à dierin çanse. C' est a prume si l' Prince-Eveke els a polou tchessi evoye.

Li Sierpint à djowion

Portant, tot çoula ci n' esteut co k' des tchitchêyes ca ene sacwè d' brâmint pus teribe, ene sacwè ki rén k' d' î tuzer fijheut tronner les balzins, mancive li vye di les djins do hamtea. Ene ewaerante biesse, on sierpint, ossu lådje ki l' bodje d' èn âbe, ossu long k' on djoû sins pan, s' aveut-st edjîstré dilé l' fontinne e tier k' on lome po l' djoû d' ouy « Li Mani », so l' voye inte Djhanster et Poleur.

Les cis ki l' avént-st aporçuvou et k' end avént rischapé, dijhént d' lu k' aveut-st ene caime [*crinière*] come ene viye macrale et k' on diamant blawtêve e plin mitan di s' front.

Tos les djoûs, a meynute, i s' vineut ramouyî l' gozî a l' fontinne tot loucant a disfé s' djowea [*bijou*] po n' nén k' i toumaxhe e l' aiwe.

Tot l' monde end aveut l' pepete et i n' fijheut nén bon di s' pormoenner avâ les cwâres [*dans la campagne*] ca si i vs âreut toumé so l' bosse, i vs âreut magnî tot crou !

Li decidaedje da Djhan

On bea djoû, on payizan, li ptit Djhan (prononcîz Tch'han) decida ki tot çoula n' poleut pus continuer a durer insi. « Di-

mwin, dji m' rindrè mwaisse di cisse laide curêye la » tuza-t i. Mins cmint s' î prinde po bén fé ? Rén k' a l' idêye, i divna tot blanc-moirt. C' esteut-st on djeu po s' fé touwer mins d' èn ôte costé, c' esteut-st avou, on moyén po divni ritche et ricnoxhou d' lådje et d' lon.

« Pete ki xheye [*Adviene que pourra*] ! Dji m' va risquer l' paquet ». Et so ces paroles, i s' meta e s' lét.

Tote nute l' afwaire lyi rôla e l' makete et tot d' on côp, tot timpe à matén, i lyi vna on sondje.

Les aprestaedjes

Vola çou k' dji doe fé, breya-t i tot s' dispiertant et i potcha roetabale foû di s' bedreye [*lit, couche*] po s' moussî. I dschinda e s' câve xhiltant-ridant et rastrinda [*rassembla*] çou k' aveut mezâjhe : on tonea et des pontes di Paris [*clous de 8 cm*].

So li dzo do tonea, nosse randaxhe fijha on hapåd [*trappe*] et so li dzeu i fijha ene bawete del grandeur d' ene peme. Adon i moussa e tonea et clawa ses pontes del copete disk' à cou et so tot l' âdvins, si bén k' el fijha ravizer a l' vete schâgne d' on sâvadje maron. L' atrape esteut presse. I n' aveut pus k' a ...

A l' brune, i hertcha si emantcheure disca l' fontinne do Mani. I s' hera dvîns, sera l' covieke et rawârda. À cminçmint d' si awåde, i fruzixheut à pus ptit brut. Mins avou l' tins, i s' leya aler si bén ki s' essocta.

Resconte

Cwand tot d' on côp, on saizixhant xhuflaedje li dispierta. Ene mwaisse hisse lyi touma so l' coir tot veyant l' monse s' awinniant souwèymint [*se glissant sournoisement*]. Djihan xhorba l' frexheur ki coreut e

s' hanete. « Tén l' côp, saiss, valet, ou ti srès-st èn oujhea po l' tchet » end alève-t i dvintrinnmint.

Tot s' aprepiant, li Sierpint tapéve des côps d' ouy di tos les costés. À boird di l' aiwe, i n' prinda nén asteme a l' enocin agayon metou la et, come a l' abitude, divant di s' dissoeler, i disfijha s' diyamant po l' ripoizer so l' pire do batch.

A ç' moumint la, sins fé ni ene ni deus, pa l' ouxhlet, Djhan apiça l' merveye. Come s' i l' aveut-st odé, li Sierpint tourna so boton et comprinda k' on l' hapéve. I divna come sot et, tot mâva, s' meta a bouxhî d' totes ses foices so l' tonea, si roed k' nosse Djhan esta maké estené. Tote nute, i flaxha et rflaxha, s' dischirant so les stichas d' acî, si dfribotant, araedjî d' aveur sitou djondou d' ene sifwaite manire. Mins Djhan n' hotcha nén et l' tonea n' vola nén a bokets, si bén k' âs aireures, li Sierpint, tot a brimbâdes, fijha s' dierin hiket.

Li pôve Djhan n' oizéve todi nén rlouki a l' ouxh. I s' decida tolminme a taper ene loucåde pa l' bawete et s' cour fourit adon rimpli d' ene djoye sins pareye.

Cisse novele la apoûsla d' manaedje a manaedje, et aprume rivnou, on fjha fiesse, si télmint k' les povés micawes del coine estént binâjhes d' esse cwite di ç' dandjî la. Dj' ô bén ki, po rinde oneur a nosse hierdi-piele, on loma l' plaeece Djihanster (a Tch'hanster) et k' a pârti di ç' djoû la, avou tos ses brokes, li Djhan ava des crapâdes so tos les doets.

Mins, ki n' raconte-t on nén ?

Jean-Claude Somja, li 5
d' awousse 2021.

Viyès gazetes e walon

Li P'tit Ligeoès

Ça vos va sbarer, sins manke, di vey ene sifwaite ortografeye po « Li P'tit Lidjwès ». Et ça n' date nén do tins d' Matîssalé, savoz. Li tiestire ki vos avoz dvant vos ouys, ciddé ådzo, c' est on limero del gazete k' a rexhou li 10 di mæss 1907.

Ci limero la esteut wårdé dins l' famile da nosse conteu d' crakes di siervice, Christian Thirion.

« Tén ! » mi djha-t i on bea côp, « t' endè frès meyeu uzaedje ki mes zwers. Si dji mour dimwin, et k' i toumèt so ç' viye gazete la, el prendront po resprinde li stouve. »

Mins dj' aveu prometou di fé èn årtike dissu dins l' Rantoele. C' esteut e 2017, et vo l' cial, l' årtike. Li ci ki ratind n' a nén hâsse. Li cawe di nosse tchet a Bén vnou.

Tiestire

Vos pinsrîz ki c' est ene gazete come les cis d' ådjourdu, ki parexhe tos les troes moes, u motoit tos les moes. Nonna, ô, vozôtes ! C' est on samwin-nî come marké dins l' tiestire : « *paretant totes les samaines* » (parexhant totes les samwinnes).

Les buros sont Rowe Intedeus-ponts, a Lidje. Çou k' est scrît insi « *Bureaux : Rowe intedeus-ponts, 39, LIGE* ».

Bârant l' tite, gn a ene divize, vinant d' on scrît da Joseph Demoulin: « *Nosse vîx wallon n's'apprind nin d'vins les lîves / Mins n'fêye qu'on l'sét, tote si vèye on l' ritind* » (Nosse vî walon n' s' aprind nén dins les lîves / Mins ene feye k' on l' sait, tote si veye on l' ritént).

Abounmint

Come totes les gazetes ki moussèt foû si sovint, li paymint si fwait pa abounmint. C' est troes francs po tot èn an (adon, 52 gazetes) et on franc troes cwårts po shijh moes.

Ni m' dimandez nén kibén k' ça freut e-n uros å djoû d' enute. Fâreut vey kibén costéve on

pwin d' on kilo u cwè çk' on payive po ene djournêye d' ovri e 1907.

Gn a eut co des ôtes rintrêyes, des dnêyes di bayeus d' çanses, k' estént markêyes sol prumire pådje avou l' intiesse : « *Cwand deus pôves s' aidèt, li Bon Diu reye* ».

Avou ça k' on fjheut pacô ene coleke dins on concert, ki pleut rapoirter 8 francs, dj' ô Bén li valixhance di deus ans et dmev d' abounmint.

Sicrijheus

Mins wice aler trover des scrijheus po rimpli cwate foyes di 50 cintimetes so 30, sicrites foirt pitites.

A Lidje, Bén seur, come Joseph Halleux (1874-1939), Châles Brahy (1851-1922) Joseph Braun. Mins eto a Ver-vî (Joseph Fournal) et a Heve (Joseph Pirnay).

Ces-la ont stî ritnous dins l' motî Coppe-Pirsoul des scrijheus e walon.

Mins end a eto des cis ki n' î sont nén. U catchîs dizo des nos d' pene : Joseph Paulus, Henri Ghay, G. Chauveheid, Jean Asile, Corombelle.

Li vudaedje del gazete totes les samwinnes lyi permete ossu d' eplaidî des pîces di teyâte a môde di fouyton. Dins l' limero ki m' sieve a fé ci papî ci : « *Deus droles di ziks* » da Joseph Halleux.

Walon, lingaedje d' atôtchance

Li pus bea do djeu, c' est k' i gn a nén ene gote di francès lavola, nén ddja les anonces po les teyâtes di Lidje, di Belaire, di Brussele, di Serè [Seraing], d' Ougrêye, di Liesse [Liers], di Rtene [Retinne] et d' Beafayi.

Pareymint po les anonces di concours. Si l' tite est e francès (*Club littéraire et dramatique « Les Wallons »*; *Concours de littérature wallonne*), après, c' est tot walon: Prumî concours : Pîce di teyâte e deus akes ou pus. Prumî pris : on siervice å vén et on diplome årtistike; deujhinme pris : on bronze et on diplome årtistike...

Livreye

E l' dierinne pådje, gn a on tîce di foye metowe po-z anoncî tos les livrets di pîces di teyâte a vinde (po 30 cintimes a on franc).

Gn a la les ouves da Joseph André (vinou å monde e 1878, nén l' ancyin scrijheu e nosse gazete, moirt e 2012), Henri Baron, Jules Borguet, François Collin, Joseph Crochet, Joseph Demoulin (k' on a ddja dit), Hubert Désamoré, Joseph Duysenx, Lambert Etienne, Alphonse Gillard, Jules Humblet, Joseph-Antoine Hannay, Joseph Kools, Louis Lagauche, Victor Malcorps, Lucien Motmans, Georges Paulus, Guillaume Quintin, Achille Rodembourg, Dieudonné Salme, Louis Wesphal, Joseph Willem.

Et dji n' vos a rmetou, co on côp, ki les cis k' dj' a rtruvé leu no dins l' motî Coppe.

Lucyin Mahin, li 31 d' awousse 2021

Noveas lives e walon

Les Chtroumes et les emacralêyès berikes

Li prumî côp k' on ratoûne e walon èn albom des bleus nûtons da Peyo ! Bleus nûtons, av dit ? Taiss k' oyi, ca les deus peupes si ravizèt pâr.

Avou, emon les nûtons a come mon des chtroumes, ene nûtonete po ene troplêye di chtroumes. Eyet l' viebe « chtroumf » k' a-st a pô près l' minme contnou ki l' viebe walon « chôzer » (k' on sieve a tot côp bon cwand on n' trouve nén l' boune manire di dire).

Li pordjet walon-câzant

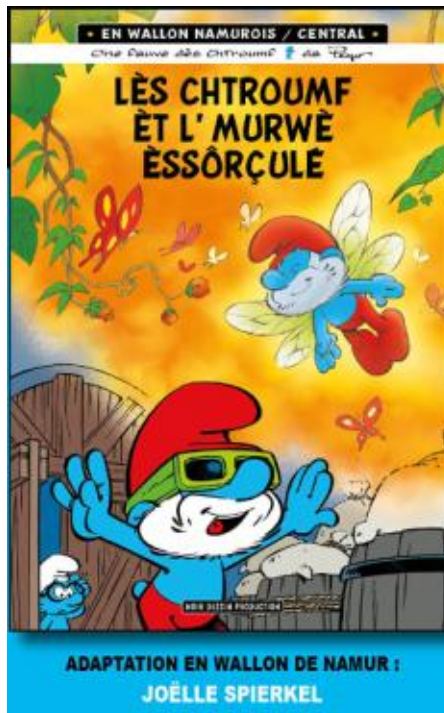
Come Peyo est moirt dispu ene vintinne d' anêyes, les abondroets so ses lives ont stî rvindous a ene soce ki s' lome IMPS. Às fiesses di Walonreye di l' anêye passêye, les Noer-Dessén – dj' ô bèn si directrice-askepieuse, Yanik Delérece [Yannick Delairesse] – avént dmandé cwè et kesse po on ratournaedje e walon. Et bouxhî l' martchî djus [conclure la transaction] po on prumî albom e rfondant lidjwès, do ratourneu d' siervice, Pâ-Hinri Tomsin [Paul-Henri Thomsin]. Li vindince aveut fwait kine, veyanmint ki l' Cotcorico 1/2021 anoncive on spoujhaedje do stok di 5000 egzimplaires.

À tou d' Nameur

Adon, pocwè nén e rfondant namurwès¹ ?

Did la a-z atôtchî Joëlle Spierkel, li foirt sipitante sicrijheuse et bouteuse pol walon do payis d' Nameur.

1. Nos lomans « rifondant » les ortografeyes des deus lives, paski ci n' est pus li riscrijhaedje e sistinme Feller d' èn accint di Lidje-Djudla u di Nameur-Grognon, mins on sistinme ehâyi [standardisé] ki n' aconté pus les accints di Serè, di Sint-Djwer, di Meu, u d' Parfondveye. Grand advintaedje : ciste ortografeye la pout esse aprinjhe pa des djins ki n' sont nén walon-câzants natifs, come nosse tradujheuse-redjârbeuse namurwesse.

Ki nos alans schoûter espliker les ca et les ma leye-minme.

Djâ stî priyîye...

... po scrîre one modêye d' on albom d'ès Chtroumf è walon namurwès !

Volà on bon plan, qui dj' m'a di, po-z-assatchî lès djon.nès djins, lès maïsses di scole, lès bibiotécaïres, lès-apurdices d'ès soces, d'ès tauvelêyes ou d'ès scoles di walon ou bin, lès cias qu'ont l' sov'nance d'awè apris ç' bia lingadje-là èt qui s'î rvôrin.n' bagnî, ou co lès cis qui nè l' conèchenut nin mins qui sont currieûs d' aprinde one brèssîye di mots d' leûs tayons èt qu'etêfîye bin s'î aroutiner po-z-è dire saquantés... !

Oyi, mins s' bin plaîre tot-z-apurdant, c'èst brâmint pus plaîjant !

Èt avou lès bleûs nûtons, c'èst possibe, mi chone-t-i !

Non, i-gn-a nin dandjî d'acheter l' modêye è francès po comprinde li fauve, pace qui dins « Lès Chtroumf èt l' murwè ès-sôrçulé » i-gn-a on lècsique èt one picîye di régues d'örtogra-

fîye èt d' grammaîre qui vos spaleront po lire èt dire aujîyemint totes lès boles d'ès 46 plantches do lîve.

Vos sauroz minme dovint qu'on n' sicrît nin « s » au pluriel al difin do mot Chtroumf², tin !

Vos-auroz l' boneûr èto d' fé l' conichance do Chtroumf Molon, do Chtroumf Ropsî³, do Chtroumf Ârsouye, do vayant Chtroumf-quate-z-ouy èt co bin d's-ôtes ! Avou cès p'titès djins-là on r'tchât dins on monde one miète come li nosse, à paurt qu'èmon lès Chtroumf, tot toûne todi à fièsse, po fini ! (fén d' riscrijhaedje)

Avou ça ki les zwers da Peyo ont bèn vlou mete del sâce namurwesse sol cou-coviete : ene caracole (po on lumçon, mins ci n' est nén la l'prumî côp) avou, totâtoû, des Chtroumolons.

Boket e namurwès: Joëlle Spierkel, li 4 di djun 2021.

2. Li riscrijhaedje do mot « Schtroumpf » e walon ni va nén sins mâ. Les Lidjwès ont calké l' ortografeye francesse. So l' esplicant motî d' l' Aberteke (2001) pu l' Wikipedia walon (2004), on aveut rsaetchî ene des troes cossounes à coron « M P F ». Pu ndè fé on cmon no come « nûton » (chtroumf). Pus târd, sol Wiccionaire (2009), on a co rsimplifî l' coron, avou ene seule cossoune (chtroume). Li radjoutaedje d' on halcrosse E al fén do mot permet di l' aspougnî [traiter, considérer] e rfondou come on sustantif estandârd, avou on S à pluriyal.

Po comprinde les relijhas [options] ortografikes del modêye namurwesse (Grande lete, dobe cossoune M F et pont d' S à pluriyal), vos fâre atchter l' live.

3. Chroume dessineu, ene clignete à pondeu namurwès Felicien Rops.

Teyâte e walon, agricoûteure...

Djâzant betch et cawe¹ avou Lucien Collin

I nos aveut ddja espliké pol batreye di Poitchece al guere di 14 (Rantoele 95). Pu so les pitès mâjhons rifwaites på Comitî d' Bénfjhance po les cis k' avént yeu leu dmorance broûlêye (Rantoele 96). Vo rci li cminçmint do responda.

Dimandeu (Dm.) - Dabôr, dj' avans Lucyin Collin, asteure on shofleu del dramatique di Poitchece-e-l'-Ârdene. Mins dinltins, il ovrêve avou les cinsîs.

Lucyin Collin (L.C.) - Åy, ô, e ministere di l' agricoûteure, çou k' on lomêve li Fond d' investixhmint.

Walon-câzants

Dm. - E minme, des côps, vs ôz rtruvé vosse walon grâce a cist ovraedje la ?

L.C. - Dj' a rtruvé m' walon âjheyment, paski dji l' aveu-st aprins avou m' grand-pere. Lu, i n' câzéve ki l' walon, pask' i djheutodi « I gn a k' les barakîs ki câzèt l' francès ». Les barakîs, c' esteut les martchands d' feraye di l' epoke.²

Adon, cwand dj' aveu on dossi assez målâjhey ki dji dveu fé passer amon les cinsîs por zels awè les subzides – gn a des cayets k' on n' saveut accepter; i faleut cwand minme rifuzer, minme s' on-z esteut lādje, hin – et alôsse, bén, dji câzeu walon avou zels. Et on s' cwitéve vraiymint bons amisses, cwè. Et dj' a todi stî ricnoxhou dins l' Lussimbork come estant on fonccionaire ki n' esteut nén trop målâjhey.

Dm. - Paski i tuzént : « waite ! c' est èn ome come nozôtes » ?

L.C. - Oyi, i sondjént : « c' est èn ome k' est a nosse livea, et ki sait bén conter dins on dossi. »

1. câzer / djâzer betch et cawe, c' est câzer di totes sôres, sins rla [à bâtons rompus].

2. Li grand-pere dimorêve a Hodrémont (Djedene), a ene pixheye del frontire francesse, ki les martchands d' fiermint vnént did la (dandjreus d' après Djivet, la k' gn aveut des industreyes).

Lussimbordjwès-câzants

Dm. - Gn aveut nén k' les Walons ki djâzént co walon. Minme les lussimbordjwès, i câzént co lussimbordjwès.

L.C. - Dins les viyaedjes âtoû d' Arlon, i câzént co lussimbordjwès. Et nén vraiymint les vîs vîs, hin. Gn aveut des djins d' ene cwarantinne d' anêyes ki n' savént nén câzer li francès. Et c' esteut sovint l' gamén, k' esteut e l' sicole do viyaedje, ki, lu, câzéve francès. Et i fjheut les traduccions. Metans cwand dj' avans stî po monter on dossi amon les Arendt, li pere da Josy Arendt, k' est mayer asteure a Aterte. Ebén, les parints n' savént câzer, et c' est l' gamén ki tradujheut nos propôs po les parints.

Teyâte

Dm. - Mins vos estoz ossu on djouweu dins l' dramatique di Poitchece ?

L.C. - Bén dj' a djouwé sacwants anêyes dins l' trope di Poitchece, ki s' lome « *Le blé qui lève* ». Dj' a djouwé a pô près 25 ans. Et dj' aveu todi des roles e walon.

Dm. - Et asteure, vs estoz shofleu ?

L.C. - Et asteure, dji n' dirè nén ki l' memwere manke on pô. Çou k' i gn a c' est l' concintraçion. C' est l' replike a l' ôte djouweu ki manke on ptit pô. Adon, dj' a cmincî a-z awè målâjhey les dierinnès anêyes. Et dj' a-st aresté d' djouwer, et dj' a divnou shofleu.

Dm. - Gn a cwand minme des djonnes k' ont rprins, dins ç' trope la ?

L.C. - Bén des djonnes, oyi. Il ont cmincî k' il avént ene vintinne d' anêyes. Et asteure, la k' il arivèt a cwarante ans, pol pus djonnes des cmeres, céncwante ans po ls ôtes. Et

on les lome co « les djonnes », mafwè. Mins çk' est målâjhey, c' est di rtrouver vormint des djonnes d' ene vintinne d' anêyes. I vôrènt Bén djouwer, mins i n' kinoxhèt nén l' walon. C' est on pô damadje.

Dm. - Portant gn a des tropes dins l' Lussimbork, come a Cins (dilé Triveye) [Cens, Tenneville] la k' gn a des efants ki djouwèt !

L.C. - C' est l' vrai k' a Cins, gn a ene djin ki prind les efants dedja al sicole prumaire po lzî aprinde l' ABC do walon. Ey ossu les cis a l' âdje do sgonnaire. Insi, il ont deus tropes di djonnes po rawè des djonnes djouweus dins l' trope des grands.

Reschandixhaedje del Bole

Dm. - Adon, come agronome, vos estoz Bén metou po vey ki l' climat candje, avår ci. Ci n' est nén ene coye !

L.C. - Non ! C' est seur nén ene coye. Li climat candje vraiymint. Metans si vos rplantez ene côpe a stok ey a air [mise à blanc], ebén, si vs ôz planté divant l' ivier, les âbes riprindront. Après l' ivier, c' est brâmint pus målâjhey. Sortot ki l' setchresse kimince e moes d' mâss. Et minme cwand vos semez des dinrêyes d' awousse, elle ont do mâ d' s' eraeciner, pask' i gn a pont yeu d' raecinetes [radicelle] divant l' ivier. C' est les raecinetes di dvant l' ivier ki vont poujhî l' aiwe e l' parfondeur. Et come les prétins sont setchs, ebén, i gn a pont d' rezieve d' aiwe, et les plantes ont deur po demarer.

filmé pa Lucyin Mahin li prumî d' awousse 2020; li videyo serè rwaitave so Wikissourd (adresse p. 23), tot metant l' minme tite dins l' bawete. Et les djonnes di Cins so Youtube.

Ricôper l' istwere avou des letes di cibernaivieus

Li cwacwa del tchapele Fichbaxh

C' est on monumint classé. Basti e fén mitan del Fagne, dilé l' Barake Mitchî, e 1830 eyet 1831 pa on lomé Hinri Fischbach, on gros menir di Mâmdiy.

Totafwait cminça avou ene foto da Djan-Pâ Granmont, k' a scrît èn ârtike u deus dins nosse gazete. Et mete des cints d' fotos da sinne so les Cmons d' Wikipedia, tot fjhant toplin d' ârtikes foirt sipepieus so les болоes-tchampions [champignons macroscopiques] so l' wiki e walon.

Li foto a stî relîte come li pus bele pol pådje del tchapele Fichbaxh¹. Mins come li fotografieu l' a lomé « Xhoffraix - Baraque Michel - Chapelle Fischbach », elle a stî metowe pareymint come meyeuse foto po-z enimådji l' pådje des Cmons pol viyaedje di Xhofrai.

Dj' aveu sovnançe d' on passaedje dilé l' tchapele å cmince d' ene pormoennåde e l' Fagne avou m' soçon L. Man.² Elle esteut a ene pixheye del Barake Mitchî. Abeye sol Djesperse (live so les viyaedjes, aiwes et hamteas walons da Jean-Jacques Jaspers) vey cwè pol Barake Mitchî. Elle est so Djalhé. Mins l' otorité rahoukeye sol pådje des Cmons d' Wiki, les Monumints et Sites del Walonreye, dinèt dins leu foyou : comene di Mâmdiy, ancyin ptit ban di Xhofrai (comene divant les rebanaedjes [fusions] di 1977), hamtea d' Herbôfay.

Ripotchî sol Djesperse po trover l' istwere administrative di Xhofrai, ki so ene mape, est Bén cénk kilometes lon del Barake Mitchî. Ça a toti stî ene « seccion » di Bévurcé, måy ene comene. Po Herbôfay, dji n' aveu nole rimibrance d' aveur veyou des mājhons la-totâtoû. Dins l' « Toponimeye Haust », come d' efet, Herbôfay est metou e clintcheyès letes avou les ôtes nos d' plaèce di Bévurcé, nén e droetès letes al tiesse do hagnon [paragraphe] avou les hamteas.

Sicrire å Monumints et sites, po lzî mostrer k' i gn a, al boune, deus flotches dins leu foyou (Xhofrai n' a måy sitî ene comene ni Herbôfay on hamtea).

Pu dmander a m' soçon L.Man kimint k' on pôreut raloyî li tchapele å viyaedje di Xhofrai. I

1. Prononci « Fichbak » e l' Ârdene nonrece (la ki l' no d' famille s' î rescontere, vinant del Grande Dutcheye). Mins dins les Payis redîmés, la k' est l' tchapele, i s' prononce avou axh-lâte (come l' almand « machen ») . Adon, i fourit riscrît « Fichbaxh », li scrijha rfondou « xh » po l' axh-lâte.

2. no metou, l' ome åyant ptchî di dmorer anonime.

m' responda : « Pol ratelmint del tchapele a Xhofrai, c' est nén compliqué : divins totes les comenes, i gn aveut disk' azès fuzions å prumî d' djanvî 1977, des seccions. Dj' ô Bén onk oubén puzieurs viyaedjes, avou tchaeke feye des bwès, des fagnes, evnd. C' est çk' on lomève les « Cmognes » u « âjhminces »

[aisances].

Oyi, mins cwand l' tchapele est basteye e 1830, ci n' est nén e l' « Beldjike divant les grands rebanaedjes », mins e l' Prûsse. Cwè çki c' est l' discôpaedje do teritwere adon ?

Catchet do mayer di Bévurcé, dizo redjime prûssyin, pu almand, pu d' tranzicion (1863-1923)

Li response dins « Li Vi Sprâwe » 1999. Li comene di Mâmdiy n' a stî pârteye k' e 1863, la k' on a skepyî li comene di Bévurcé (avou Xhofrai come seccion).

Dji responda don insi : Oyi, ça doet esse çoula. Cwand l' ome di Mâmdiy (Henri Toussaint-Fischbach) a volou basti, il a Bén dvou dmander l' âjhmince a ene sakî. Dazâr k' il a stî å Kreis

(canton d' Mâmdiy) et k' les tchîfs prûssyins lyi ont dit : « Nozôtes, on vout Bén, mins vos dvozdmander al kiminâlté di Xhofrai li droet d' el basti vola. » C' est âs istoryins (âs Vîs Papîs del Prûsse) a rcweri s' i gn a èn ake di l' administrâcion prûssyinne.

Mins docô après, la èn emile da Jean-Claude Somja, ki m' evoye des vîs papîs del comene di Djalhé. Hinri Fichbak lezî a ddja scrît e 1827 po mete ene clotche e l' Barake Mitchî. Li comene (ezès Bas Payis, dj' ô Bén, dizo l' redjime holandès) dit k' oyi, et l' clotche va dedja e moes d' nôvimbe. Fichbak dimande k' on mete on redjisse po scrire les cis k' estént pierdous e l' Fagne et ont stî schapés grâce al clotche.

Foit a wadjî ki, tot-z oyant djâzer del revintreye bedje di 1830, li Fichbak, ki saveut Bén k' les revintreus francès di 1795 avént hapé tos les béns d' eglijhe, vola bodji s' cloke foû di çki divneut el Beldjike, po l' rimete a houte so l' aroyaedje del Prûsse, a Herbôfay.

Lucyin Mahin, avou l' aidance des emiles da L. Man et Jean-Claude Somja, li 19 d' awousse 2021.

Crakes di nos conteus d' fâves

Dierinne nute

Fernand mousse foû d' à docteur, tot peneus. Ci-cial lyi a dit ki l' nute ki vént sereut l' dierinne. I rintere adlé lu, raconte çou ki lyi arive a s' feme et lyi dmande po fé l' amour.

Tote disfwaite, ele lyi dit k' awè Bén seur, télmint ele si fihéut do mâ po si ome.

On pô après, Fernand sint co k' il a del foice, et i dmande po rataker. Et i ratakèt.

Mins cwand i lyi ridmande po l' troejhinme côp, ele lyi dit :

« A neni ! Lai m' trankile asteure, on voet Bén k' ti n' ti does nèn lever dmwin à matén !

C' esteut nèn la !

C' est ene djonne crapåde k' atake a djouwer à gof.

Ele tape so l' bale, ki va todroet so èn ome ki, d' on plin côp, tome al tere.

Ele li voet mete si mwin inte ses deus

djambes et l' pôve ome atake a braire télmint il a do mâ.

« Mande escuze dit-st ele, dji so-st infirmire, dji sai ki dj' pou fé toumer l' douleur, si vos m' leyîz fé.

Vs estoz binamêye dit-st i ! Dji n' va nèn dire neni.

Binamêymint, ele lyi prind ses mwins d' inte di ses djambes, drouve si pantalon et mete ses mwins âdvins, tot l' tchapotant al doûce.

Après kékes munutes, ele lyi dmande : kimint vs sintoz vs, asteure ?

A ! ça fêt do Bén, mins dj' a todi mâ m' gros doet.¹

Christian Thirion, li 27
d' awousse 2021.

1. gros doet = pôce (la k' li bale l' aveut djondou, et lu mete si pôce inte ses djambes, di mâ).

Cinse emacralêye

C' est èn ome Bén moussî ki tome e pane avou s'-t oto, e plin mitan del tchampagne : i leve li capot et cmince a rawaitî e moteur cwand il etind ene vwès ki dit :

- Ça doet esse les boudjiyes !

Come i s' ritoûne, i voet ki c' est on tchvâ ki lyi a câzé ; i court disca l' since et dire à cinsî :

- Ci n' est nèn-st a croere ! Dji vén do toumer e pane et vosse tchivâ m' a vnou dire ki ça dveut esse les boudjiyes.

- Mi tchvâ ? Li ké ? On ptit, on grand, on brune ou on noer ?

- C' esteut on grand noer !

- Obén vos n' avoz nole tchance : c' est djustumint li ci ki n' kinoxhe vraiymint rén e l' meca-nike.

Li ci ki n' ôt k' on son n' ôt k' ene clotche

- Vola dedja Bén on moumint ki dj' aveu-st e l' idêye ki m' feme mi trompéve. On djoû, dji m' di insi : dj' el va-st apicî. Ça fwait : dji rabroke e l' mâjhône a deus eures à dinner et d' el trouve tote nowe so l' lét.

Nos î estans !

Dji rbate tote li mâjhône po trover l' coupâbe, mins rén a fé ; i n' est catchî nole pâr... a moens k' e mafe ! I n' a-st e-n efet ene pitite bawete ki dene so li drî del mâjhône.

Dji monte e gurnî, dji mousse e mafe et dji tome so èn ome k' asteut pindou à boird del bawete.

Dji prind on mârtea et dji late so ses doets disca tant k' i lâche prijhe et k' i tome so l' pavêye. Mins i n' esteut nèn totafwait moirt. Di raedje ki dj' esteu, dji prind l' frigo del coujhene et dji lyi sprâtche so s' tiesse. Èt c' est-st adon ki dj' a fwait ene crijhe cardiake, edon, binamé sint Pire.

- Si n' est nèn les poennes do m' vini raconter çou ki s' a passé, dit-st i sint Pire, dj' a tot veyou. Mins, c' est bon insi ! Les wiymmes polèt-st intrer e Paradis.

Ene miete après, vola èn ome k' arive et ki raconte a sint Pire çou ki vént di lyi ariver.

- Figurez vs, dit-st i, ki dj' esteu e trén de rmete deus s' troes panes so l' toet da Melaniye, cwand l' tchén del cinse a fwait toumer l' schâle ; dji m' aveu Bén rapicî al bawete do mafe, mins l' cinsî a passé dsu mes mwins et m' a sprâtchî les deus avou on gros mârtea. On roed sot, i bouxhive come èn araedjî ; dj' a toumé so l' pavêye, et la, li cinsî m' a-st achevé tot bouxhant so m' tiesse avou l' frigo del mâjhône. Ene vraiye biesse dislaxheye !

- Ây, dit-st i sint Pire, dj' a-st etindou ciste afwaire la. C' est bon, les victimes des mou-dreus polèt-st intrer e Paradis.

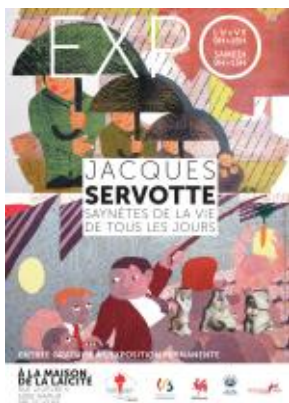
Vola on troejhinme ome k' arive et ki vout ataker a raconter a sint Pire çou ki lyi a-st arivé :

- Mi, francmint, dji n' î comprind todi rén, dji n' sai nèn kimint k' tot ça a-st arivé : dj' esteu catchî tot nou dvins on frigo...

- Ça va, dit-st i sint Pire, on m' la dedja raconté !

André Mottet, li 18 di nôvimbe 2018

L' ABERTEKE

Espôzucion Servotte

Posteure et serigrafeyes avou des nos e walon (rilijhoz vos Rantoele 93 & 94).

Mâjhon del Layicté a Nameur, tos les djoûs d' samwinne di 9 eures à matén a 4 eures di l' après-nonne, mins l' semdi disca ene eure après-l'-dinner. Racsegnes : jacques-servotte@skynet.be

Biyets d' oumeur e walon

sinés « Èl-Gueuye-Noere » (Samuël Dumont, on djonne sicrijheu e nosse gazete et bouteu so les waibes Wikipedia)

Racsegnes : lianarchisse@tutanota.com

Djâzante waibe des pârlers d' Beldjike

Li mape del Beldjike (<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>) aveut, à 6 di setimbe 2021, **septante-èy-èn eredjistrumints walons** (21 sol province di Nameur, 21 sol Lus-simbork, 15 so Lidje, 9 sol Hinnot et 5 sol Roman Payis).

Tournêye d' adîè...

da Mimile et des Bribeus d' toubak.

Il ont dné leu prumî concert a Couvén – dins leu fi [*fief*], come di djusse – li 3 d' setimbe. Po l' shûte do programe, emilez : vincent@delire.be

Sol tévé waloncâzante (VoBuze [YouTube])

Veyâve a pârti d' l' Aberteke (<http://aberteke.walon.org>) u so ene ricwirrece (Gogueuye u ene ôte) tot tapant Youtube / walon / Lucien Mahin.

Raddimint dit

Messe e walon do dweyén Jules Sabaux a Perwé. Racsegnes : maujeni@outlook.com

Lucyin Mahin serè motoit al fôre âs live d' Ètaule (Ståve-e-l'-Gåme, Étalle) li 10 d' octôbe : Racsegnes : s.heyden@province.luxembourg.be

Riprinjhe del copinreye di Gouvi : li 13 d' octôbe. Racsegnes : epona53@hotmail.com

Matélé d' Rotchfoirt riprind des emissions e walon e moes d' octôbe. Racsegnes : creasbl@skynet.be

Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene

<http://www.museedelaparole.be/>

Po rataker l' emission « Foû des rays », les convweyeus rawårdèt.

Sol Daegntoele waloncâzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Fimes del tévé walon-câzante, vîs limeros del Rantoele. Li waibe contént ossu ene coleccion d' tecses e walon, et deus rîlêyes di scoles po ls efants : Les scoles da Djihinne (90 luçons) et les scoles da Souzane (23 lçons avou des videyos).

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st asteure **11 231** ârtikes (à 3 d' setimbe 2021); <http://wa.wikipedia.org> (on a disfacé des pådjes ridiswalpêyes sol Wiccioneire).

Wiccioneire

Tos les mots d' totes les langues esplikés e walon : <http://wa.wiktionary.org>

N aveut **27 705** ârtikes à 3 d' setimbe 2021, inte di zels, 23 470 fok pol walon.

DTW

Diccionaire di tot l' walon: <https://dtw.walon.org/>.

À 3 d' setimbe 2021, gn av **33.323** intrêyes.

C' est ene bâze di dnêye. Vos ploz cweri après tos les mots ki finixhèt pa -ule insi : %ule (dins « mot »). Pådjes avou on mot francès, come « à bâtons rompus » (dins « discrijhaedje »).

Wiki(s)sourd

<https://wa.wikisource.org/>

Dispu decimbe 2021, li Wiki(s)sourd walon a divnou **ene waibe a pârt**. Vos î ploz mete des tecses e walon foû abondroets (vîs scrijhaedjes ki l' oteur est moirt dispu 70 ans) u **des scrijhaedjes da vosse**.

Asteure, les videyos di respondas d' waloneus, filmés pa Lucyin Mahin, sont metowes so Wiki-sourd, avou l' tecse padzo (come li ci del pådje 18). Gn a ossu des viyès tchansons oyâves direk, come li cene del pådje 16 (Li moirt do cîer).

Totes les pådjes avou ene videyo u avou on fichî son sont rtrovâves grâce à categorijhaedje (tot âdzo del pådje). Pareymint po les tecses raloyâves a ene comene del Walonreye.

Fesbok walon-câzant

Pådjes « Fesbok » avou beacôp do walon : Payis condruze, Jean Goffart, Blawète, Djozewal Rabulets, Tchafète et Tchafiaud.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Sudjets al disbate; dimande di mots; kesses so li rfondaedje. Droet do djeu del bate Tilkin (p. 2).

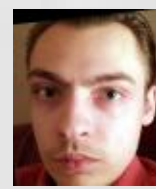
Li waibe des rruwes walones

Pådje del Rantoele-gazete

<https://www.revues.be/li-rantoele>

Rantoele 99

Waeyén-tins 2021

- Ratacaedje à Covite 19 (IV) (Tibi Meyî) p. 3
 Nos lijheus dins les grossès aiwes p. 3
 11 di setimbe : ene kénste à rvier ? (Lucien Mahin) p. 4
 Pôves politikîs ! (Samuël Dumont) p. 5
 Rodjès Diâles... et djeus olimpikes (Jean Goffart) p. 6
 Trawés e leu vinte (fime d' imådjes) (Souzane Mahin) p. 7
 Waire mins manni xhant (Nicolas Staelens) p. 8

Belès-letes

- * Noyé d' on vintricåzeus (Jean-Luc Geoffroy) pp. 9-10
 - * Novele di Sildaveye (III) (Lucien Mahin) p. 10 & 15
 - * Moirt dins les bwès (Joseph Docquier) p. 16
 - * Vey voltî (Jacques Desmet) p. 16
- Pådjes di couleur
- * Erî-sâjhon e-n imådjes (J.P.V.O., P.O. & L.M.) p. 11
 - * Li nute s' a stindou (I) (Binde d' Imådjes) (José Schoovaerts) p. 12-13
 - * Fotocrakes (J. Goffart & C. Thirion) p. 14

- Monse di Djhanster (Jean-Claude Somja) p. 17
- Li P'tit Ligeoès (viye gazete e walon) p. 18
- Peyo ravike e walon ! (Joëlle Spierkel) p. 19
- Câzans di ttafwait (avou Lucien Collin) p. 20
- Tchapele sol Prûsse pu sol Beldjike p. 21
- Crakes (C. Thirion & A. Mottet) p. 22

Maria Lepape

Michael Firan

Régine Fabri

Trôdvinte =>

Souzane Mahin

Tif

